Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра політичної соціології

ЗАТВЕРДЖЕНО

директор навчально-наукового інституту соціології та медіакомунікацій

_____ Олена МУРАДЯН

«28» серпня 2026 року

Робоча програма навчальної дисципліни

Сучасні політичні практики

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність 054 Соціологія
освітня програма «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»
вид дисципліни за вибором
Навчально-науковий інститут соціології та медіакомунікацій

2026 / 2027 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою навчально-наукового інституту соціології та медіакомунікацій

“26” серпня 2026 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади) Нікулін В. С., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри політичної соціології.

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології

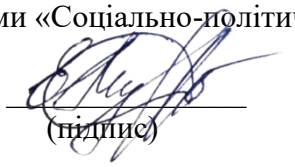
“26” серпня 2026 року, протокол №1

Завідувач кафедри Дмитро БОЙКО

(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

Гарант освітньо-професійної програми «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

 Олена МУРАДЯН

(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету

“26”серпня 2026 року, протокол №1

Голова науково-методичної комісії Юлія СОРОКА

(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни "Сучасні політичні практики" складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 054 Соціологія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: формування у студентів розуміння усталених форм політичної взаємодії та їхнього впливу на політичний процес, оволодіння знанням про теоретико-методологічні підходи до аналізу реальних практик у політиці, про основні поняття, що описують різні прояви неформальних політичних відносин у сучасному суспільстві, розвиток навичок емпіричних досліджень сучасних політичних практик..

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

1. Ознайомлення з основними підходами в дослідженні сучасних політичних практик.
2. Вивчення основних принципів мережевого аналізу та теорії соціального капіталу.
3. Знайомство з сучасним станом дослідження проблем неформальних практик та інститутів у пострадянських суспільствах.
4. Формування навичок проведення власних емпіричних досліджень різних проявів неформальних практик у політичній сфері.

1.3. Кількість кредитів 4

1.4. Загальна кількість годин 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
8-й	8-й
Лекції	
30 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
30 год.	8 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
60 год.	102 год.
У тому числі індивідуальні завдання	
15 год. (за рахунок самостійної роботи)	

** у разі формування малочисельних груп обсяг аудиторного навчального навантаження, відведеного на вивчення навчальної дисципліни, зменшується відповідно до Положення про*

планування й звітування науково-педагогічних працівників Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

1. ЗК 08 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
2. ЗК 11 Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільногодемократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
3. ЗК 12 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
4. СК 01 Здатність оперувати базовим категоріально- понятійним апаратом соціології.
5. СК 02 Здатність до опанування та використання основних класичних та сучасних соціологічних теорій.
6. СК 03 Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.
7. СК 06 Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

1. ПРН 01 Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності.
2. ПРН 02 Розуміти історію розвитку соціології, її сучасні концепції та теорії, основні проблеми.
3. ПРН 03 Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі.
4. ПРН 04 Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач.
5. ПРН 08 Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури.
6. ПРН 13 Відтворювати факти (дати, події, принципи й закономірності суспільного розвитку), встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, робити висновки, аргументувати свої думки
7. ПРН 14 Демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень

1.8. Пререквізити: Політологія, Соціологія: основи теорії, Політична соціологія, Сучасні соціологічні теорії

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. ***Теоретико-методологічні засади дослідження сучасних політичних практик***

Тема 1. Проблема практик у соціології.

Поняття практики у суспільствознавстві. Інтерпретації поняття «соціальні практики» у сучасній соціологічній теорії. Діалектика формальних та неформальних аспектів соціальної організації. Соціальні практики та соціальні інститути. Актуальність дослідження неформальної сторони суспільно-політичних відносин. Роль неформальних практик у політичному розвитку пострадянських суспільств. Функціональність неформальних практик. Негативні наслідки неформальних практик для функціонування та розвитку політичної сфери суспільства.

Тема 2. Теорії соціального капіталу

Значення концепцій соціального капіталу для дослідження сучасних політичних практик. Поняття капіталу в сучасній соціології. Властивості, стани та форми капіталу. Поняття соціального капіталу. Основні підходи до розуміння природи соціального капіталу. Груповий соціальний капітал. Концепції Р. Патнема та Ф. Фукуями. Індивідуальний соціальний капітал. Інтерпретації П. Бурд'є та Дж. Коулмана. Функції соціального капіталу. Проблема негативного соціального капіталу. Зв'язок соціального капіталу з соціальними мережами.

Тема 3. Поняття соціальних мереж та мережевий підхід в соціології

Поширення мережевих процесів та структур у сучасному світі. Концепція сітьового суспільства М. Кастельса. Поняття соціальної мережі. Реальні та номінальні соціальні мережі. Значення соціальних мереж для реалізації неформальних практик. Мережевий аналіз в соціології. Основні поняття, принципи та можливості в дослідженні соціально-політичних процесів. Соціальні мережі у політичних процесах. Вертикальні та горизонтальні політичні мережі. Феномен нетократії. Поняття елітних мереж. Формування елітних мереж в структурі радянської номенклатурної еліти. Роль елітних мереж у процесах трансформації політичних еліт у пострадянському суспільстві.

Розділ 2. ***Реальні політичні практики в пострадянських суспільствах***

Тема 1. Патрон-клієнтелізм: сутність, прояви, дослідження

Сутність поняття патрон-клієнтелізм та його основні особливості: персоналізація, статусна асиметрія, взаємний інтерес, солідарність. Походження патрон-клієнтельних відносин. Зв'язок з родинними відносинами. Квазісімейність. Спорідненість патрон-клієнтелізму та первісних форм публічної влади. Історичний розвиток патрон-клієнтелізму. Класична форма патрон-клієнтельних відносин в античному суспільстві. Феодальний тип патрон-клієнталізму доби Середньовіччя. Східний та західний вектори розвитку патрон-клієнтельних відносин. Патрон-клієнтелізм у суспільствах сучасного типу. Патрон-клієнтелізм у пострадянських суспільствах. Феномен політичних кланів. Концепція неопатрімоніалізму. Наслідки для політичного розвитку. Патерналізм як модель відносин між державою та громадянами та як соціальна установка. Прояви установок на патерналізм у політичній культурі українського суспільства. Причини патерналізму в українському суспільстві: культурно-історичні, політичні, економічні, соціальні. Структурні та ціннісні чинники патерналістських установок.

Тема 2. Політична корупція: передумови виникнення та наслідки

Історичне коріння та сутність феномену корупції. Типові прояви та форми корупції. Методичні проблеми визначення та дослідження корупції. Основні підходи до дослідження корупції: традиційний, ревізіоністський, економічний. Чинники корупції та її наслідки в економічній, політичній та соціальній сферах. Методи боротьби з корупцією. Діяльність міжнародних організацій щодо протидії корупції. Політична корупція, її основні суб'єкти, цілі та сфери прояву. Електоральна корупція. Основні заходи щодо протидії політичній корупції. «Боротьба з корупцією» як політична технологія. Соціологічні дослідження політичної корупції в Україні.

Тема 3. Групи інтересів в політиці та проблема лобізму

Поняття „групи інтересів" та „групи тиску". Місце у політичному процесі. Типологія груп інтересів. Функції груп інтересів у політичній системі. Поняття лобізму. Походження та історична еволюція лобізму. Передумови існування сучасного лобізму. Суспільне значення лобізму. Типи лобізму. Тіньовий, публічний, інституціональний лобізм. Критерії відкритості лобізму. Рівні лобістської діяльності. Форми та методи лобізму. Проблеми лобізму в умовах сучасного українського суспільства.

Розділ 3. ***Особливості прояву громадських практик***

Тема 1. Активізм та громадянська участь

Поняття та форми громадської участі. Поняття та функції громадських організацій. Активне членство у громадських організаціях та об'єднаннях. Роль громадянської участі у неконсолідованих демократіях. Громадські організації та громадянські практики в Україні. Стан і динаміка розвитку громадських організацій в Україні. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства в Україні у 2018 році. Взаємодія громадських організацій, влади та бізнесу у вирішенні суспільних проблем.

Тема 2. Практики політичної комунікації громадян з органами влади

Механізми прямої комунікації громадян з органами влади. Звернення громадян. Електронні петиції. Громадські ради. Консультації з громадськістю. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади. Місцева ініціатива. Місцевий референдум. Громадські слухання. Практики електронної демократії.

Тема 3. Протестні практики

Механізми соціальної мобілізації на протестні дії. Кооперація в малих та великих групах – особливості координації та стимулювання. Типові лінії поведінки учасників акцій протесту. Аналіз прибутків та витрат для прогнозування участі індивида у колективній дії з точки зору теорії раціонального вибору. Цикли та сценарії сучасних революцій. Організаційні, ідеологічні та стратегічні елементи революційних дій. Революційні рухи та способи мобілізації населення на революційні дії. Конструювання революційної ідентичності. Передбачення революцій.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1 ***Теоретико-методологічні засади дослідження неформальних практик у політиці***												
Тема 1. Проблема практик в соціології	14	4	4			6	19	2	1			16
Тема 2. Теорії соціального капіталу	14	4	4			6	12	1	1			10
Тема 3. Поняття соціальних мереж те мережевий аналіз в соціології	7	2	2			3	12	1	1			10
Разом за Розділом 1	35	10	10			15	43	4	3			36
Розділ 2 ***Неформальні політичні практики в пострадянських суспільствах***												
Тема 1. Патрон-клієнтелізм:	14	4	4			6	12	1	1			10

сутність, прояви, дослідження												
Тема 2. Політична корупція: передумови виникнення та наслідки	14	4	4			6	12	1	1			10
Тема 3. Групи інтересів в політиці та проблема лобізму	7	2	2			3	7	1	1			5
Разом за Розділом 2	35	10	10			15	31	3	3			25
Розділ 3 ***Особливості прояву громадських практик***												
Тема 1. Активізм та громадянська участь	7	2	2			3	7	1	0			6
Тема 2. Практики політичної комунікації громадян з органами влади	14	4	4			6	12	1	1			10
Тема 3. Протестні практики	14	4	4			6	12	1	1			10
Разом за Розділом 3	35	10	10			15	31	3	2			26
Аналітичний огляд	5				5		5				5	
Фестиваль сучасних політичних практик	10				10		10				10	
Усього годин	**120**	**30**	**30**		**15**	**45**	**120**	**10**	**8**		**15**	**87**

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Проблема практик в соціології	4	1
2	Теорії соціального капіталу	4	1
3	Поняття соціальних мереж те мережевий аналіз в соціології	2	1
4	Патрон-кліентелізм: сутність, прояви, дослідження	4	1
5	Політична корупція: передумови виникнення та наслідки	4	1
6	Групи інтересів в політиці та проблема лобізму	2	1
7	Активізм та громадянська участь	2	0
8	Практики політичної комунікації громадян з органами влади	4	1
9	Протестні практики	4	1

	Разом	30	8

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Підготовка завдань до семінарських занять	30	10
	Опрацювання навчального матеріалу	15	77
2	Аналітичний огляд	5	5
3	Фестиваль сучасних політичних практик	10	10
	Разом	60	102

6. Індивідуальні завдання

1. Аналітичний огляд категоріального апарату дослідження практик у політиці
Необхідно обрати одне поняття, що має відношення до дослідження неформальних практик в політиці та обґрунтувати цей вибір. Далі потрібно навести та проаналізувати не менше трьох визначень обраного поняття, після чого обґрунтувати найбільш прийнятне в контексті дослідження неформальних практик в політиці або сформулювати власне визначення. Окрім того необхідно розкрити співвідношення даного поняття із суміжними. Після визначення поняття потрібно розробити систему показників, за допомогою яких можна вивчати даний феномен на емпіричному рівні.

2. Фестиваль сучасних політичних практик

Останні семінарські заняття проводимуться у форматі «Фестивалю сучасних політичних практик». Кожний студент має обрати конкретну політичну практику, що поширена серед певних політичних акторів або у певній сфері політичних відносин, та подати заявку на участь у фестивалі.
Заявка має містити:

1) Обґрунтування актуальності обраної практики
2) Визначення її сутності та формулювання дефініції
3) Опис специфіки та форм прояву обраної практики у різних соціокультурних та соціоструктурних контекстах
4) Аналіз причин відтворення даної практики у сучасних суспільствах.
5) Розкриття ролі даної практики у сучасних політичних процесах

Якщо заявка подана вчасно та відповідає означеним умовам, студент допускається до участі у фестивалі та матиме можливість представити обрану практику у своєму фестивальному виступі.

7. Методи навчання

Лекції, презентації, групові дискусії, критичний аналіз наукової літератури, групові та індивідуальні творчі завдання, практичні науково-дослідні завдання

8. Методи контролю

Виступи, участь у дискусіях на семінарських заняттях, аналітичний огляд, контрольна робота.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання											Сума
Розділ 1			Розділ 2			Розділ 3			Аналітичний огляд	Фестиваль сучасних політичних практик	
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т 7	Т 8	Т9			100
4	4	2	4	4	2	2	4	4	30	40	

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Під час вивчення навчальної дисципліни використання технологій штучного інтелекту (ШІ) здійснюється відповідно до Політики використання технологій штучного інтелекту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

У межах дисципліни застосовуються Модель «ШІ як асистент».

Під час підготовки до практичних занять, виконання індивідуальних завдань, рефератів, аналітичних оглядів та інших письмових робіт дозволяється використання ШІ для: пошуку та систематизації інформації, добору та первинного аналізу наукових джерел, пояснення складних понять, удосконалення структури тексту, перевірки граматики, стилю та оформлення, генерації ідей, плану роботи або прикладів.

Фінальний текст роботи, висновки, аналіз, інтерпретація результатів та прийняті рішення повинні бути самостійно підготовлені здобувачем освіти.

Декларування використання ШІ.

У разі використання технологій штучного інтелекту здобувач освіти зобов'язаний зазначити: назву сервісу або моделі ШІ; дату використання; характер допомоги (генерація ідей, пошук інформації, аналіз даних, генерація коду, редагування тексту тощо).

За вимогою викладача здобувач освіти повинен надати використані запити (prompts) або пояснити спосіб використання інструментів ШІ.

Недекларованe використання технологій штучного інтелекту або подання згенерованого ШІ матеріалу як власного результату навчальної діяльності розглядається як порушення принципів академічної доброчесності відповідно до внутрішніх нормативних документів Університету.

Виступи, участь в дискусіях на семінарських заняттях

Всього заплановано 15 семінарських занять. Кожне заняття оцінюється у 2 бали. Разом за семінари можна отримати максимум 30 балів.

За кожною темою семінарських занять запропоновані завдання та питання для обговорення. Робота під час семінарського заняття, підготовка та участь у дискусіях оцінюється за наступною шкалою:

0 – Відсутність або повна пасивність на занятті.

0,5 – Окремі репліки, коментарі, несуттєві та/або помилкові доповнення.

1 – Слушні, суттєві, ґрунтовні доповнення при епізодичному включенні у роботу.

1,5 - Активна участь у дискусіях протягом усього заняття, проте слабка підготовка, наявність суттєвих помилок у відповідях.

2 - Активна робота протягом усього заняття, висока якість підготовки (відповіді повні, логічні, ґрунтовні).

Альтернативною формою роботи за темами семінарських занять є виконання завдань для самостійної роботи, що дозволяється у випадку відсутності на семінарі з поважних причин, змін у індивідуальному плані студента, переводі навчання у дистанційну форму. Максимальна оцінка за виконання одного завдання також складає 2 бали.

Критерії оцінювання завдань для самостійної роботи:

1. Повнота розкриття питань – 0.5 бала
2. Самостійність, логічність, послідовність суджень та висновків – 0,5 бала
3. Глибина аналізу рекомендованої літератури та вміння її критично осмислювати – 0,5 бала
4. Наявність власних оригінальних думок – 0,5 бала

Аналітичний огляд

Максимальна оцінка 30 балів.

Критерії оцінювання:

1. Повнота розкриття питань – 10 балів
2. Самостійність, логічність, послідовність суджень та висновків – 10 балів
3. Глибина аналізу матеріалу та вміння його критично осмислювати - 10 балів

Фестиваль сучасних політичних практик

Максимальна оцінка 40 балів. Складається із заявки (максимум 25 балів) та фестивального виступу (максимум 15 балів).

Критерії оцінювання заявки:

1. Повнота розкриття питань – 10 балів
2. Самостійність, логічність, послідовність суджень та висновків – 5 балів
3. Глибина аналізу матеріалу та вміння його критично осмислювати - 10 балів

Критерії оцінювання виступу:

1. Структуроване та аргументоване представлення власних думок – 5 балів
2. Компетентні та обґрунтовані відповіді на запитання – 5 балів
3. Кваліфіковане та доречне використання ілюстративного матеріалу (презентації, таблиці, відеороліки тощо) – 5 балів

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
50 – 100	зараховано
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Asenbaum, H. (2023). *The politics of becoming: Anonymity and democracy in the digital age*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780192858870.001.0001 OUP Academic
2. Dommett, K., Kefford, G., & Kruschinski, S. (2023). *Data-driven campaigning and political parties: Five advanced democracies compared*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780197570227.001.0001 OUP Academic
3. Dutton, W. H. (2023). *The fifth estate: The power shift of the digital age*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780190688363.001.0001 OUP Academic
4. Zick, T. (2023). *Managed dissent: The law of public protest*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009024372
5. Громадянське суспільство і соціальний капітал у нових країнах-членах Європейського Союзу: [монографія] / В. І. Бурдяк [та ін.] ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Технодрук, 2015. - 335 с.
6. Кушнарьов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація / І. В. Кушнарьов. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2018. – 408 с.
7. Політична корупція перехідної доби / За ред. С. Коткіна та А. Шайо. – К.: 2004. – 440 с.
8. Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації / Олександр Резнік – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – 336 с.
9. Сергєєв В. С. Політичні мережі як форма взаємодії держави та громадянського суспільства. – Д.: Інновація, 2011. – 304 с.
10. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики / Віктор Степаненко. – К.: Інститут соціології НАН України, 2015. – 420 с.
11. Яровой Т. С. Теоретико-методологічні засади функціонування лобізму в Україні в інтересах громадянина, суспільства, безпеки держави: монографія / Яровой Тихон Сергійович. - Київ : Людмила, 2019. - 383 с.

Допоміжна література

1. Богуславська К. О. Становлення та розвиток мережевого підходу до вивчення політичних процесів // Політичний менеджмент. – 2006. – №4. – С.80-88.
2. Ганжуров Ю. Парламентське лобіювання в контексті політичної комунікації //Політичний менеджмент. – 2005. – №4. – С.50-62.
3. Герасіна Л.М. Корупція в Україні та світі як тригер послаблення державності / Герасіна Л.М., Погрібна В.Л. // Український соціологічний журнал. Том 24 (2021). Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2021. – С. 16-26.
4. Горбачик А. Мережевий підхід до вивчення структури українського парламенту/ А. Горбачик, О. Жулькевська // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 3. – С. 161–181.
5. Гугнін Е. Олігархічна корупція: сценарії та технології зовнішнього впливу в Україні (теоретико-соціологічний аспект) / Е. Гугнін // Грані. – 2020. – Т. 23, № 12. – С. 58-67.
6. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні основи дослідження та операціональні параметри / О. Демків // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – №4. – С. 99-112
7. Демків О. Соціальний капітал українського суспільства: сильні та слабкі капіталогенерувальні структури / О. Демків // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – №4. – С. 3-21.
8. Зоткін А. Патерналізм в українському суспільстві / А. Зоткін // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг : Аналітичні матеріали / [за ред. В. Ворони, М. Шульги]. — К. : Інститут соціології НАН України, 2011. — Том 1. — С. 236–244.
9. Іванченко К. О. Концептуалізація поняття «політична мережа»: основні підходи // Політикус. – 2018 – №3. – С.9-14.

10. Колоколова М. О. Патерналізм у політичній свідомості українців: характерні прояви та ймовірні причини / Колоколова Марія Олександрівна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – № 1122. — 2014. — С. 59–66.
11. Колоколова М. О. Установки на патерналізм та самоорганізацію в українському суспільстві : ціннісний аспект / Колоколова Марія Олександрівна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства : методологія, теорія, методи». — № 1148. — 2015. — С. 114–118.
12. Костюченко Т. С. Структура зв'язків між депутатами Верховної Ради України 6-го та 7-го скликань: порівняння мереж формування політики / Т. С. Костюченко, К. М. Нагорняк // Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки. – 2013. – Т. 148. – С. 38– 44.
13. Купрєєва Ю. О. Дослідження протестної активності населення на основі інформації в мережі Інтернет: проблеми та перспективи вдосконалення / Ю. О. Купрєєва // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2013. – № 4. – С. 57–61.
14. Лясота Л. Соціальні мережі та неформальні практики у політичному дизайні пострадянських суспільств / Л. Лясота // Політичний менеджмент. — 2006. — №4. — С. 65-79.
15. Маслов Ю. К. Корупційна компонента політичного процесу на пострадянському просторі / Ю. К. Маслов // Грані. - 2019. - Т. 22, № 5. - С. 46-56.
16. Мілер В., Гределанд О., Кошечкіна Т. Звичаєва коррупція? Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі. К.: 2004. - 328 с.
17. Москотіна Р.Ю. Залученість до акцій протесту: слабкі vs. сильні соціальні зв'язки / Р. Ю. Москотіна // Український соціум. – 2019. – №3. – С.23-33.
18. Отрешко Н. Мікро-макро синтез на прикладі теорій соціальних практик у соціології. Соціологія: теорія, методи, маркетинг – **2025** – №1. – 139–154.
19. Патнам Р. Гра в кеглі наодинці: занепад соціального капіталу Америки / Роберт Патнем // Незалежний культурологічний часопис, 2001. – № 21. – С.30-46.
20. Патнам Р. Д. Творення демократії : Традиції громадянської активності в сучасній Італії / Р. Д. Патнам, Р. Леонарді, Р. Й. Нанетті ; [пер. з англ. В. Ющенко]. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. — 302 с.
21. Пляйнес Х. Олігархи й політика в Україні. Зв'язки між неформальними маніпуляціями та динамікою політичного режиму / Хайко Пляйнес // Україна модерна. – 2018. – №25. – С. 223-244.
22. Рахманов О. А. Соціальне підґрунтя олігархічної системи в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2017. № 3. С. 60–73.
23. Рахманов О. А. Феномен олігархізації політичної влади в Україні: від піднесення до занепаду // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. **2022**. № 4. С. 30-45
24. Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: досвід теоретико-прикладного дослідження / О. Резнік // Соціальні виміри суспільства. - 2011. - Вип. 3. - С. 52-62. -
25. Резнік О. Динаміка громадсько-політичних практик і протестних настроїв в Україні / О. Резнік // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг : Аналітичні матеріали / [за ред. В.Ворони, М.Шульги]. — К. : Інститут соціології НАН України, 2011. — Том 1. — 576 с. — С. 216–224.
26. Резнік О. Поняття «практика» в соціології / О. Резнік // Соціальні виміри суспільства. – 2008. – №11. – С.32-41.
27. Резнік О. Суб'єкти громадянських практик як підґрунтя демократичного транзиту України / О. Резнік // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2020. — №1. — С. 5–22.
28. Рибій О. Неформальні політичні інститути: сутність, класифікація, результати діяльності / Олена Рибій // Політичний менеджмент. – 2011. – №1. – С. 34-42.

29. Середа Ю. Соціальний капітал в Україні та інших країнах Європи: легітимність агрегованого конструкту / Ю. Середа // Український соціум. – 2013. – №4. – С.81-97.

11. Посиланная на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Довідники про сучасну Україну http://www.vlada.kiev.ua/
2. Політики України http://homopoliticus.com/
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського http://www.nbuv.gov.ua/
4. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова www.razumkov.org.ua/